

Παλεύοντας με τα νερά:

Εκατομμύρια χρόνια κοιλοπονούσε η Γη, ώσπου να γεννήσει την Πελοπόννησο. Η τελευταία περίοδος του Καινοζωικού ή Τριτογενή γεωλογικού αιώνα, που ονομάζεται Πλειόκαινο και ξεκίνησε πριν από 12.000.000 χρόνια, βρήκε την Αιγηίδα σε κατάσταση μετασχηματισμού. Η παλιά αδιαίρετη στεριά από το Ιόνιο ως τη Μ. Ασία δεν υπήρχε πια. Καταβυθίσεις της ξηράς στα δυτικά έκαναν το Ιόνιο να χωρίσει από την υπόλοιπη χώρα, ενώ πάνω απ' τα νερά ξεπρόβαλαν κάποιες κορφές των μελλοντικών νησιών. Η θάλασσα σκέπαζε τη σημερινή βορειοδυτική Πελοπόννησο κι έφτανε ως τον κόλπο της Λακωνίας. Στα βορειοανατολικά της Αιγηίδας, άρχιζαν να σχηματίζονται κοιλάδες εκεί, όπου σήμερα είναι ο Ελλησποντος κι ο Βόσπορος. Ακόμα πιο βορειοανατολικά, απλωνόταν η τεράστια Ποντοκασπία θάλασσα.

Μια λίμνη ξεφύτρωνε εκεί όπου σήμερα βρίσκεται το Κρητικό πέλαγος. Άλλες σχηματίζονταν στην κοιλάδα του Ευρώτα, στη Μεγαλόπολη και στη Λοκρίδα. Λίμνη ήταν κι ολόκληρη η σημερινή Θεσσαλία και οι περιοχές ανατολικά και βορειοανατολικά της Εύβοιας.

Μια τεράστια καθίζηση του εδάφους οδήγησε στον καταποντισμό της Αιγηίδας, πριν από 6.000.000 χρόνια. Τον ίδιο καιρό, η θάλασσα άρχισε να εισβάλλει κι από τη μεριά της Μεσογείου: Βρήκε πέρασμα κι ανάμεσα στα Κύθηρα και την Κρήτη, που κατακερματίστηκε σε πολλά νησιά. Νησί ήταν κι η Πελοπόννησος με βυθισμένες τις Δυτική Αργολίδα και Κορινθία, την Αχαΐα, τη Νότια Μεσσηνία και τη Δυτική Λακωνία. Σπέτσες κι ανατολικός βραχίονας της Πελοποννήσου αποτελούσαν ένα νησί.

Ακολούθησαν νέες ανυψώσεις με πρώτον τον Ισθμό της Κορίνθου που έφραξε τον δρόμο στα νερά και σχημάτισε τον Κορινθιακό κόλπο. Μαζί, ανυψώθηκαν οι βορειοανατολικές περιοχές της Πελοποννήσου και σχημάτισαν τη χερσόνησο της Αργολίδας. Τον ίδιο καιρό, ξεπρόβαλαν πάνω από τα νερά η Λακωνία, η Μεσσηνία και η Ηλεία, ενώ ανέβηκε κι ο βυθός του Ιονίου, κάνοντας να αναδυθούν τα νησιά του. Όμως, πριν από 400.000 χρόνια, η στάθμη της Μεσογείου έπεσε περίπου διακόσια μέτρα. Ο Πατραϊκός, ο Κορινθιακός και ο Σαρωνικός κόλπος δεν υπήρχαν. Η Πελοπόννησος αποτελούσε συνέχεια του υπόλοιπου Ελλαδικού χώρου. Η λίμνη της Μεγαλόπολης που είχε μεταβληθεί σε παράδεισο προϊστορικών θηρίων, αποξηράνθηκε καθώς ένα άνοιγμα στο ύψος της Καρύταινας έδωσε στα νερά διέξοδο να χυθούν στη θάλασσα. Η βλάστηση αραιώσε.

Τα ζώα, που δεν είχαν πια μόνο την αλλαγή του κλίματος ν' αντιμετωπίσουν, άρχισαν ν' αφανίζονται. Το δράμα τους απολιθώθηκε ανάγλυφο:

Ένας αφρικανικός ελέφαντας ύψους 4 μέτρων με πανίσχυρους καμπυλωτούς χαυλιόδοντες μήκους 2,5 μέτρων κι άλλοι με ίδιο μέγεθος αλλά με χαυλιόδοντες ίσιους, πιο λεπτούς και τρία μέτρα μήκος, ξέρουμε ότι ήταν ανάμεσα στα πρώτα θύματα. Τα μαμούθ άντεξαν ως την αρχή της τέταρτης παγετώδους περιόδου και χάθηκαν πριν από περίπου 70.000 χρόνια. Στη μεγάλη μεσοπαγετώδη περίοδο έζησαν ο αρχαίος ιπποπόταμος και τρία είδη ρινόκερων. Ένας πρόγονος των βοδιών επέζησε ως τη μινωική εποχή. Μικρόσωμα άλογα περίπου όμοια με τα σημερινά έζησαν ανάμεσα στα 100 με 70.000 χρόνια κι εξαφανίστηκαν μαζί με τα μαμούθ. Κι έχουν βρεθεί εκεί και ίχνη από γουρούνια, κάστορες, ερπετά και πουλιά: Συνολικά, πέντε τόνοι απολιθωμένων σκελετών περισυνελέγησαν στην Μεγαλόπολη. Μερικοί από τους σκελετούς αυτούς ήταν ορατοί στην ελληνική αρχαιότητα.

Τα οστά του Γίγαντα:

Ο αρχαίος περιηγητής Πausανίας επικεντρώνει στην περιοχή της Μεγαλόπολης το επεισόδιο που οδήγησε στην καθοριστική ανατροπή της παλιάς φρουράς των θεών από τη νέα γενιά του Δία και των αδερφών του. Όπως είναι γνωστό, όταν η Ρέα ήταν να γεννήσει τον Δία, πήγε σ' ένα βουνό της Κρήτης. Εκεί έκρυψε το νεογέννητο. Όμως, η όλη ιστορία δεν ήταν καθόλου απλή. Λέει στο κεφάλαιο 36 των «Αρκαδικών» του ο Πausανίας:

Όταν η Ρέα ήταν έγκυος, ήρθε στο βουνό Θαυμάσιον (τη σημερινή Πατερίτσα, δυτικά του Φαλάνθου που φτάνει ως τη Βυτίνα). Εκεί, ετοιμάζε την άμυνά της κατά του Κρόνου, που ήθελε το παιδί κι ερχόταν εναντίον της. Στο πλάι της Ρέας στάθηκαν οι Γίγαντες με αρχηγό τους τον Οπλάδαμο. Ήταν τα ίδια εκείνα παιδιά που γεννήθηκαν από τον Ουρανό, όταν ο Κρόνος τον ευνούχισε. Ακολούθησε μάχη. Στη διάρκειά της, κάποιος από τους Γίγαντες πρέπει να σκοτώθηκε. Όμως, μέσα στον χαμό, η Ρέα κατάφερε να το σκάσει, να πεταχτεί ως την Κρήτη, όπου γέννησε κι έκρυψε τον Δία, και να ξαναγυρίσει. Ο Κρόνος νίκησε τελικά και η Ρέα του έδωσε να φάει μια φασκιωμένη πέτρα. Αυτή η προσφορά, έλεγαν οι εκεί κάτοικοι, έγινε στην Πατερίτσα, στην κορφή της οποίας υπήρχε η ιερή σπηλιά της Ρέας, όπου μόνον οι ιερείς της είχαν δικαίωμα να μπουν.

Έτσι έγιναν τα πράγματα κι όποιος, την εποχή του Πausανία, αμφέβαλλε, δεν είχε παρά να πεταχτεί ως τον λόφο με το ιερό του «Παιδός Ασκληπιού». Γράφει στο κεφάλαιο 32 των «Αρκαδικών» του ο περιηγητής:

«Εδώ έχουν εναποτεθεί και κόκαλα πολύ πιο μεγάλα από τα ανθρώπινα ° έλεγαν σχετικά με αυτά ότι είναι ενός από τους γίγαντες, που συγκέντρωσε ο Οπλάδαμος ως συμμάχους της Ρέας ».

Αν πάρουμε τοις μετρητοίς τις διηγήσεις των αρχαίων κατοίκων της περιοχής, τότε ο Δίας πρέπει να γεννήθηκε πριν από δύο εκατομμύρια χρόνια! Από τότε χρονολογούνται αυτά τα τεράστια κόκαλα. Είναι τα ίδια ή παραπλήσια με εκείνα που βρήκε στα 1902 ένας ξυλοκόπος, όταν κατέβηκε σε μια χαράδρα να πιάσει το εκεί πεσμένο τσεκούρι του. Μόνο που τα κόκαλα δεν ανήκαν σε ηρωικώς πεσόντα Γίγαντα αλλά σε προϊστορικά θηρία: Μαμούθ, ελέφαντες, ιπποπόταμους κι άλλα που πια δεν υπήρχαν την εποχή που ο Πausανίας πέρασε από εκεί.

Αν το Πικέρμι της Αττικής μας είναι πολύτιμο, επειδή διαφύλαξε την ιστορία της φύσης πριν από 13 εκατομμύρια χρόνια, στον κάμπο της Μεγαλόπολης χρωστάμε τις περισσότερες από τις γνώσεις μας για την περίοδο που άρχισε πριν από δύο εκατομμύρια χρόνια. Γύρω στα 10.000 χρόνια π.Χ., η Πελοπόννησος πήρε σε γενικές γραμμές τη σημερινή της μορφή. Περίπου τον ίδιο καιρό, πρέπει ήρθε και να την κατοίκησε ο άνθρωπος.

Οι άνθρωποι της Λιθικής εποχής:

Η σπηλιά Φράγγχι της Αργολίδας βρίσκεται πλάι στο χωριό Κοιλάδα, στον δρόμο για το Κρανίδι. Πριν να φτιαχτεί ο δρόμος, ήταν πολύ δύσκολο να πλησιάσει κάποιος από τη στεριά. Παρ' όλ' αυτά, μέσα στη σπηλιά, βρέθηκε ένας ολόκληρος ανθρώπινος σκελετός που χρονολογήθηκε γύρω στο 9.000 π.Χ. Είναι ο πιο παλιός πλήρης σκελετός που βρέθηκε στην ελληνική γη. Λίγα πράγματα γνωρίζουμε γι' αυτή την εποχή. Ξέρουμε όμως πολύ καλά ότι τότε δε έχτιζαν. Γι' αυτό έμεναν στη σπηλιά. Τη χρησιμοποιούσαν για κατοικία. Ζούσαν συνέχεια εκεί, ψάρευαν, κυνηγούσαν, μάζευαν καρπούς και σιγά σιγά έμαθαν να χτίζουν, να εξημερώνουν και να βόσκουν κοπάδια, να σπέρνουν και να θερίζουν. Η ζωή στη σπηλιά

συνεχίστηκε χωρίς διακοπές για 3.000 χρόνια. Γνωρίζουμε πολύ καλά ότι, γύρω στο 6.000 π.Χ., εκεί που τώρα βρίσκονται τα σπίτια του χωριού, οι τότε κάτοικοι καλλιεργούσαν στάρι, φακές, κριθάρι, μπιζέλια και λαθούρι, απ' το οποίο έφτιαχναν κι έτρωγαν φάβα.

Τα ίδια χρόνια, στην Αργίτσα της Θεσσαλίας (βλ. [Πατριδογνωσία] «**Ιστορία της Θεσσαλίας**»): **Στον αστερισμό του Σέσκλου**, Παλεύοντας με τη Φύση) και στη Νέα Νικομήδεια της Δυτικής Μακεδονίας (βλ. [Πατριδογνωσία]

«

Μακεδονία

»: Εισαγωγή), γίνονταν ακριβώς τα ίδια πράγματα, με ακριβώς τον ίδιο τρόπο. Την εποχή 6.000 χρόνια π.Χ. στη Θεσσαλία, στη Δυτική Μακεδονία και στο Φράγγχι, οι άνθρωποι είχαν περίπου τις ίδιες γνώσεις.

Ως το 1961, όταν ο Κ. Συριόπουλος τις κατέγραψε συστηματικά, στην Πελοπόννησο είχαν ανασκαφεί 33 νεολιθικοί οικισμοί. Από τότε, η αρχαιολογική σκαπάνη έχει εντοπίσει πολλούς ακόμα. Σχεδόν όλοι, συνέχισαν να κατοικούνται και στις επόμενες εποχές, ενώ νέοι οικισμοί δημιουργήθηκαν. Κατά την Πρωτοελλαδική περίοδο (2.600 – 1.900 π.Χ.) της εποχής του Χαλκού, οι οικισμοί είχαν αυξηθεί σημαντικά: 83 είχαν ανασκαφεί και καταγραφεί ως το 1961. Οι 65 καταγραμμένες την ίδια εποχή (1961) θέσεις κατοίκησης πιθανολογούν ότι ο πληθυσμός της Πελοποννήσου αραιώσε κατά τη Μεσοελλαδική περίοδο (1.900 – 1.600 π.Χ.), ενώ πληθυσμιακή έκρηξη συνόδευσε την Υστεροελλαδική (μετά το 1.600 π.Χ.) οπότε και άνθισε ο μυκηναϊκός πολιτισμός: 178 θέσεις είχαν εντοπιστεί ως το 1961. Μερικές δεκαετίες αργότερα, οι εντοπισμένοι μυκηναϊκοί οικισμοί έφταναν τους 328.

Οι άποικοι της τρίτης χιλιετίας:

Τα περίπου χίλια χρόνια που καλύπτουν τις περιόδους Πρωτοελλαδική, Πρωτοκυκλαδική και Πρωτομινωική (2800/2600 – 1900 π.Χ.) διαγράφουν το ειρηνικό πέρασμα από την εποχή του λίθου στην εποχή του χαλκού. Κι όσο πίσω στη Λιθική εποχή μπορούμε να ανιχνεύσουμε, αναγνωρίζουμε ότι οι ίδιοι κατά βάση «λαοί» έζησαν στον Ελλαδικό χώρο: Αυτοί που αποτελούν το απλωμένο από τις ισπανικές ακτές ως την Μικρασία λεγόμενο «μεσογειακό υπόστρωμα». Στην Πελοπόννησο, ήταν οι Λέλεγες.

Πλάι τους κι ανάμεσά τους, γείτονες και κάποτε ανταγωνιστές, εμφανίστηκαν στην αρχή της εποχής του Χαλκού (γύρω στα 2800 π.Χ.), εγκαταστάθηκαν και στέριωσαν εκείνοι που απαρτίζουν τα προελληνικά ινδοευρωπαϊκά φύλα:

Οι πιο πολλοί ήταν οι Πελασγοί («αυτοί που λατρεύουν το πνεύμα του ανθισμένου κλαδιού») που πλημμύρισαν τις ακτές ως τον Κορινθιακό κόλπο και σχεδόν όλη τη σημερινή Αχαΐα και Αρκαδία. Πρέπει να ήρθαν γύρω στο 3000 π.Χ. σχεδόν ταυτόχρονα με τους Αίμονες («αυτούς που ζουν σε θαμνώδεις περιοχές»), οι οποίοι, στην Πελοπόννησο, εγκαταστάθηκαν στη Νότια Αρκαδία, μικρές μειοψηφίες μέσα στο πέλαγος των Πελασγών. Καύκωνες κατέκλυσαν τη Μεσσηνία. Το μόνο που γνωρίζουμε για όλους αυτούς είναι ότι είχαν ινδοευρωπαϊκές ρίζες.

Ήταν διαφορετικοί λαοί; Ίσως. Μπορεί όμως τα ονόματα απλά να σηματοδοτούν ιδιότητες: «Αυτοί που λατρεύουν το πνεύμα του ανθισμένου κλαδιού» οι Πελασγοί, «Αυτοί που ζουν σε θαμνώδεις περιοχές» οι Αίμονες, «Αυτοί που ήρθαν από το νερό» οι Πρωτο-Αχαιοί που έδωσαν το όνομά τους στους κατοίκους των ηρωικών χρόνων, «Δασόβιοι» οι Δρύορες που επιζούσαν στη βορειοανατολική Πελοπόννησο ως την κλασική εποχή και χαρακτηρίστηκαν «άγριοι» από τον Στράβωνα.

Στην πραγματικότητα, έχουμε να κάνουμε με πολλά ονόματα ανθρώπων που ξεχώριζαν σε δυο γλωσσικές ενότητες: του «μεσογειακού υποστρώματος» και της «ινδοευρωπαϊκής». Όλοι μαζί, συχνά χωρίς μεταξύ τους συνεργασία, δημιούργησαν τον Πρωτοελλαδικό πολιτισμό. Κι έστρωσαν το έδαφος για το κατοπινό πολιτιστικό μεγαλείο.

Συμβατικά, η μεγάλη τομή τοποθετείται στα 1900 π.Χ. Είναι η στιγμή που ξεφύτρωσε στη Μ. Ασία ο πολιτισμός των Χετταίων, στη Μεσοποταμία φάνηκαν οι Εβραίοι, ορθώθηκε το κράτος των Βαβυλωνίων και προέκυψαν οι Ασσύριοι, ενώ, στην Αίγυπτο, άρχισε η εποχή του κραταιού Μέσου Βασιλείου. Λίγο πριν από αυτή την χρονική στιγμή, στον Ελλαδικό χώρο φάνηκαν οι Πρωτοέλληνες: Οι Δαναοί και οι Άβαντες γύρω στο 2100. Και οι δυο ονομασίες είναι ινδοευρωπαϊκές και οι δυο σχετικές με τα νερά, τις πηγές και τα ποτάμια. Σε ελεύθερη απόδοση, θα μπορούσαμε να τους πούμε «Ποταμίσιους».

Οι Δαναοί και το αρχαίο ζυμάρι:

Κατά τη μυθολογία, ο Δαναός τσακώθηκε με τον αδελφό του Αίγυπτο και μετακόμισε στο Άργος, εκθρονίζοντας τον εκεί βασιλιά Γελάνορα. Μετά, αυτός και οι κόρες του άρχισαν να ψάχνουν και να ανακαλύπτουν πηγές και πηγάδια, φροντίζοντας ώστε ο ως τότε άλυτος αργολικός κάμπος να γεμίσει νερά. Άλλωστε, τα ονόματα των Δαναΐδων απηχούν ονομασίες πηγών. Πάντα κατά τη μυθολογία, ο Δαναός είναι που έφερε στην Ελλάδα τα γράμματα, δίδαξε τη γεωργία και ναυπήγησε την πρώτη πεντηκόντορο (πλοίο με 50 κουπιά). Από το όνομά του οι Έλληνες ονομάζονταν και Δαναοί.

Οι πενήντα κόρες του παντρεύτηκαν τους ισάριθμους ξαδέρφους τους (γιους του Αιγύπτου), τους οποίους, με προτροπή του πατέρα τους, σκότωσαν την πρώτη νύχτα του γάμου. Πήραν τα κεφάλια τους και τα έθαψαν στο βυθό της λίμνης Λέρνας. Ο μύθος απηχεί πανάρχαιες ανθρωποθυσίες στις όχθες λιμνών, καθώς πίστευαν ότι το θάψιμο του κεφαλιού στον βυθό αυξάνει την ποσότητα των υδάτων.

Το πρόβλημα είναι ότι, γλωσσικά, ο Δαναός έχει να κάνει όχι με την Αφρική του μύθου αλλά με την Κεντροανατολική Ευρώπη και τα υψίπεδα του Ιράν: Δον, Δούναβης, Δνειπερος είναι μερικά από τα «συγγενικά» ποτάμια. Και οι Δαναοί ήταν βεβαιωμένοι εχθροί των πανάρχαιων Ιρανών. Κι όλα αυτά σημαίνουν ότι οι Δαναοί έφτασαν στον Ελλαδικό χώρο από τα Βορειοανατολικά. Πριν από το 1900 π.Χ.

Η ζύμωση διάρκεσε περίπου τρεις αιώνες, ενώ το έμψυχο υλικό εμπλουτιζόταν από νέες αφίξεις, νέες αναμίξεις. Στο τέλος της περιόδου, εκεί γύρω στα 1600 π.Χ., υπήρχαν ακόμα νησίδες με αυτόνομους Λέλεγες και απομονωμένους Δρύοπες, ενώ οι Δαναοί επιζούσαν στο Άργος, οι Καδμείοι Φοίνικες στη Βοιωτία, οι Άβαντες στην Εύβοια. Τριγύρω τους όμως ορθωνόταν ο μυκηναϊκός κόσμος: Το αρχαίο ζυμάρι είχε μεταμορφωθεί σε 31 ελληνικά φύλα που, όλα μαζί, ποιο λίγο ποιο πολύ, συνέτειναν στη δημιουργία του μυκηναϊκού πολιτισμού και της αδιάσπαστης συνέχειάς του που οδήγησε στο θαύμα της αρχαϊκής και της κλασικής εποχής.

(Έθνος της Κυριακής, 2001 – 2002) (τελευταία επεξεργασία, 4.5.2011)